

EDUCAȚIA NONFORMALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: DEMERSURI CONCEPTUALE ȘI METODOLOGICE

Vladimir GUTU,

doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar,

Universitatea de Stat din Moldova,

E-mail: vladimir.gutu@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-5357-4217

Rezumat: *Societatea, în continuă schimbare, determinată de creșterea exponențială a informațiilor și uzura lor accelerată, de progresele extraordinare ale științei, tehnicii, de dinamismul vieții sociale, de democratizarea învățării, de creșterea nivelului de aspirație spre cultură și educație, de folosirea cât mai utilă și mai plăcută a timpului liber, generează, totodată, solicitări noi față de educație, iar omul, la rândul său, trebuie să se afle continuu în calitate de receptor al acțiunii educative. Educația extrașcolară fiind o dimensiune a societății, este influențată în mare parte de procesele ce au loc în această societate: politice, economice, demografice, valorice și de cele educaționale, care devin și factori determinanți ai dezvoltării acestui sector. Totodată, se constată și influența inversă a educației extrașcolare asupra dezvoltării societății. Educația pe tot parcursul vieții a devenit în aceste condiții o cerință fundamentală a societății. A învăța să înveți și a dori să te perfecționezi continuu sunt cerințe ale educației pe tot parcursul vieții; răspunzând acestora, omul învață să fie receptiv la schimbări, capabil să le anticipeze și să se adapteze la ele, oferindu-se în calitate de participant al procesului de evoluție socială datorită autonomiei sale intelectuale și morale.*

Cuvinte-cheie: *educație nonformală, educație extrașcolară, educație informală, educație formală, educație complementară.*

SOME CONCEPTUAL ASPECTS OF OUT-OF-SCHOOL LEARNING AND EDUCATION

Summary: *Society, in constant change, determined by the exponential growth of information and its accelerated wear, by the extraordinary progress of science and technology, by the dynamism of social life, by the democratization of learning, by increasing the level of aspiration towards culture and education, by the most useful and more enjoyable of free time, it also generates new requests towards education, and man, in his turn, must continuously be the receiver of educational action. Extracurricular education, being a dimension of society, is largely influenced by the processes taking place in this society: political, economic, demographic, value and educational, which also*

become determining factors of the development of this sector. At the same time, the inverse influence of extracurricular education on the development of society is also noted. In these conditions, lifelong education has become a fundamental requirement of society. Learning to learn and wanting to continuously improve are requirements of lifelong education; responding to them, man learns to be receptive to changes, able to anticipate them and adapt to them, offering himself as a participant in the process of social evolution due to his intellectual and moral autonomy.

Keywords: *non-formal education, extracurricular education, informal education, formal education, complementary education.*

Conceptul-cheie al educației extrașcolare (nonformale) constă în realizarea funcției de extindere și de complementaritate în raport cu educația formală. Această funcție se realizează prin două direcții: activități organizate în afara clasei: cercuri, concursuri, olimpiade, între-ceri, manifestări culturale și artistice etc.; activități organizate în afara școlii de învățământ general: excursii, vizite, tabere, expoziții, centre de creație; instituții de învățământ extrașcolar (nonformal) de profil artistic, sportiv etc.

Caracteristicile de bază ale educației nonformale: flexibilitate și mai mare deschidere în raport cu educația formală; proiectarea pedagogică neformalizată, deschisă spre interdisciplinaritate și educație permanentă, spre inovație și experiment; evaluarea facultativă, neformalizată cu accente pe stimulare; costurile mai mici față de cele ale educației formale. Ultimele prevederi nu țin de Școlile de Muzică, Arte și Arte plastice și Școlile sportive.

Prin aceste caracteristici, educația nonformală se plasează în afara sistemului de învățământ formal, însă în strânsă corelație cu acesta, fiind menită să ofere serviciile sale copiilor și tinerilor și să atingă obiectivele educaționale preconizate/identificabile.

Educația nonformală se încadrează în conceptul educației pe parcursul întregii vieți și este privită ca o strategie de creare/ constituire a societății bazate pe cunoaștere.

Așadar:

Educația formală oferă: ca demers inițial, introducerea individului în tainele muncii intelectuale organizate; posibilitatea de a formaliza cunoștințele plecând de la achiziții istorice și practici reieșite din acțiune; recunoașterea achizițiilor

individuale; formalizarea și concretizarea achizițiilor în alte modalități educative pe plan social.

Educația nonformală: răspunde adecvat la necesitățile concrete de acțiune; oferă un prim moment de abstractizare prin extragerea de cunoștințe din practică; facilitează obținerea cunoștințelor, formatorii plecând de la nevoile resimțite de educați; delimitează funcția de predare.

Educația informală furnizează: o sensibilizare la contactul cu mediul ambiant; momentul declanșării unui interes de cunoaștere pentru subiect; posibilitatea trecerii de la un interes circumstanțial la o integrare mai cu-prin-zătoare; posibilitatea unei explorări personale, fără obligații sau prescripții ferme; o marjă de libertate de acțiune pentru elaborarea unui proiect personal; posibilitatea de a gestiona propriul proces de formare.

În același timp, pot fi invocate mai multe rațiuni pentru o integrare a celor trei modalități: capacitatea de a răspunde la situații și nevoi complexe; conștientizarea unor situații specifice, cu totul noi; o mai bună conștientizare a unor nevoi individuale și colective; o mai mare sensibilitate la situații de blocaj care cer noi abordări și rezolvări; ameliorarea formării formatorilor; facilitarea autonomizării „formaților”; conjugarea eforturilor din mai multe subsisteme sociale care au în vedere educația.

Dar pot fi reținute, simultan, și unele rațiuni contrare acestei integrări posibile dintre educația formală, nonformală și informală, atunci când: se pune în aplicare un sistem mai selectiv al indivizilor; această conjugare funcțională apelează la un sistem centralizat care poate răpi din marja de libertate a acțiunii în interiorul fiecărei modalități; este urmărită menținerea unei disfuncții între inteligența abstractă și inteligența concretă (scop care, cel puțin teoretic, poate fi admis).

Tabelul 1. Cadrul comparativ al formelor generale ale educației

Nr.	Educația formală	Educația nonformală	Educația informală
1.	În instituții de învățământ oficiale/ publice și private	În instituțiile de educație și învățământ extrașcolar publice și private	–

Conferința națională cu participare internațională
Educația și învățământul extrașcolar în Republica Moldova: statu quo și perspective
Chișinău, 9-10 decembrie 2022

2.	Obligatorie	Benevolă	Inconștientă
3.	Finalitățile și standardele sunt unice pentru toți	Finalitățile au/ poartă un caracter deschis și divers	Lipsește
4.	Aceeași paradigmă educațională	Diversitatea abordărilor	Nu există
5.	Relații de subordonare	Relații deschise	Nedefinite
6.	Adaptarea la valori sociale, umane, crearea de valori	Orientare spre dezvoltare și crearea valorilor	Orientare la valori sociale, la valori politice și de grup
7.	Curriculumul formal	Curriculumul nonformal care asigură posibilități de alegere	Curriculumul ascuns
8.	Limitată în timp (grădiniță, clasele primare, gimnaziu, liceu etc.)	Poate fi realizată pe parcursul vieții	Pe parcursul vieții
9.	Calitatea educației se apreciază de către sistem (profesori, evaluatori)	Calitatea educației se apreciază de cadrele didactice, formabili și părinți (în mod neformal)	Nu se apreciază
10.	Orientarea la rezultat (ca dominantă)	Orientarea la proces (ca dominantă) și la rezultat în Școlile Muzicale, de Arte și Arte plastice; Școli sportive)	Nu poate fi stabilită
11.	Axare pe cel ce învață	Axare pe cel ce învață în context nonformal	Nu se valorifică
12.	Numărul mare de formabili nemotivați pentru învățare.	Majoritatea formabililor sunt motivați în virtutea alegerii binevoale.	Nu se fixează.
13.	Se finalizează cu înmânarea diplomelor de finalizare a studiilor formale	Se finalizează fără/ sau cu înmânarea diplomelor/ certificatelor de finalizare a studiilor nonformale	Nu există finalitate
14.	Se axează dominant pe activitatea cognitivă (în	Se axează dominant pe activitatea cognitivă, afectivă,	Nu poate fi fixată activitatea

	mai multe domenii)	psihomotrică și practică într-un domeniu	dominantă
15.	Poate provoca stres, anxietate, în primul rând, în procesul evaluărilor/ examenelor	Diminuează stresul, anxietatea	Poate provoca stres/ anxietate
16.	Tendința spre libertate, autorealizare	Domină: libertatea + autoactualizarea + transformarea socială	Libertatea cu un nivel redus de autoactualizare și transformare socială pozitivă
17.	Costisitoare	Mai puțin costisitoare. Excepție fac Școlile de Muzică, Arte și Arte plastice și Școlile sportive	Nu poate fi apreciată la etapa actuală

Cert este că toate cele trei educații „paralele”, chiar dacă au propriul câmp de acțiune și funcționalități diferite, îngăduie extensiuni și interpătrunderi benefice, această articulare conducând la consolidarea lor reciprocă și la eficientizarea demersului educativ. Cele trei forme se sprijină și se condiționează reciproc. Trebuie recunoscut totuși că, sub aspectul succesivității în timp și al consecințelor, educația formală ocupă un loc privilegiat, prin necesitatea anteriorității ei pentru individ și prin puterea ei integrativă și de sinteză. De amploarea și pro-fun-zimea educației formale depinde calitatea coordonării și integrării influențelor nonformale și informale. Că la un moment dat ponderea educației se poate deplasa în favoarea nonformalului sau a informalului este adevărat. Depinde când, cu ce se pleacă mai departe și ce reușește individul să (mai) facă în conti-nuare [8, p.47-48].

Așadar, problematica educației nonformale (extrașcolare) este una complexă, iar încercarea de a o defini a generat mai multe abordări și concepte.

Intradevăr, pe plan internațional, inclusiv în Republica Moldova, cu referire la educație în afara clasei și a instituțiilor oficiale se aplică mai mulți termeni: „educație nonformală”, „educație extrașcolară”, „învățământ extrașcolar”, „educație extracurriculară”, „educație complementară”, „educație pentru timpul liber”, „educație în afara clasei” etc.

În virtutea faptului că există mai multe puncte de vedere asupra conceptelor „educație nonformală”, „educație extrașcolară”, „învățământ extrașcolar”, dar și

în vederea asigurării unei percepții coerente și relevante a ”*Cadrului de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova*” este nevoie de a explica și delimita aceste noțiuni:

- *Educația nonformală* – formă generală a educației și parte integrantă a Educației în sens larg social [4].
- *Educația extrașcolară* – formă specifică a educației elevilor, dar și proces organizat și gestionat, în vederea formării și dezvoltării personalității elevilor, realizat în instituțiile de învățământ de educație și învățământ extrașcolar, fiind parte integrantă a educației nonformale (parte a unui tot întreg).
- *Învățământ extrașcolar* – sistem, proces și finalitate a educației, instruirii și dezvoltării personalității elevilor și parte integrantă a educației extrașcolare în sens larg pedagogic.
- *Educația extrașcolară* (în sens îngust pedagogic) – o activitate de formare a unor calități, atitudini, trăsături concrete ale personalității elevului și parte integrantă a învățământului extrașcolar.

În cazul când este nevoie de a delimita sau concretiza noțiunile ”*educație extrașcolară*” în sens larg pedagogic, ”*învățământul extrașcolar*” se aplică îmbinarea ”*educația și învățământul extrașcolar*”.

Totodată, este de menționat că Consiliul Europei și Uniunea Europeană recomandă termenul „*educație nonformală*” ca unul dominant. În acest sens, structurile europene se axează în clasificarea formelor de educație (formală, nonformală, informală) pe răspunsurile (criterii) la următoarele *întrebări* (criterii):

- Procesul educațional se realizează în cadrul sistemului școlar de învățământ?
- Există confirmări oficiale de realizare a studiilor (diplome de studii)?
- Există un scop educațional bine determinat?

Conceptele educației nonformale

La începutul secolului XXI pe plan european s-au confirmat trei *tendințe privind dezvoltarea educației nonformale*:

1. Educația nonformală se realizează în afara sistemului formal de învățământ.
2. Educația nonformală se contrapune educației formale.
3. Educația nonformală are unele asemănări/ elemente ale educației formale.

Ulterior ultima abordare devine tot mai atractivă în mai multe țări și, în primul rând, în țările scandinave [7].

În contextul acestor tendințe se evidențiază *trei concepte ale educației nonformale*:

1. Educația nonformală are funcția de recuperare a „lacunelor” educației formale.
2. Educația nonformală are funcția de complementare a educației formale.
3. Educația nonformală dispune de funcții specifice și de finalități proprii (desigur, care nu vin în contradicție cu cele ale educației formale).

Pentru a înțelege mai bine cadrul conceptual al educației nonformale și pentru a stabili orientările de dezvoltare a acestui sistem din perspectiva educației pe parcursul întregii vieți, este nevoie de a identifica principalele caracteristici și opțiuni metodologice respective.

Așadar, în viziunea cercetătorilor Constantin Cucos [2] și Florica Orțan [3], *principalele caracteristici ale educației nonformale* sunt următoarele:

- educația nonformală are un caracter facultativ sau opțional;
- acțiunile incluse în acest areal se caracterizează printr-o mare flexibilitate, oferind o mai bună posibilitate de pliere pe interesele și abilitățile formabililor;
- principalele activități ce pot fi incluse în educația nonformală sunt cele parașcolare (de perfecționare, reciclare etc.), respectiv perișcolare (vizite la muzee, excursii, tabere școlare, participări la cluburi sau cercuri științifice, vizionări de spectacole etc.);
- formabilii sunt implicați în proiectarea, organizarea și realizarea acestor activități;
- evaluarea rezultatelor obținute în urma acestor activități nu este riguroasă și nu se realizează prin note (cu excepția Școlilor de Muzică, Arte și Arte plastice în cazul Republicii Moldova);
- educația nonformală permite lărgirea orizontului cultural, îmbogățirea cunoștințelor din anumite domenii, dezvoltarea unor aptitudini și interese speciale;
- activitățile cuprinse în educația nonformală pot fi finanțate prin diverse surse și modalități;

- educația nonformală se poate constitui într-un ajutor pentru cei cu nevoi speciale de a accede la o școlarizare normală;
- activitățile sunt organizate de specialiști/ animatori care beneficiază de o instruire adecvată acestui scop.

Astfel, de exemplu, pentru M. Marinescu [6, p.29] conceptual „non-formalis”, care stă la baza termenului utilizat în zilele noastre, se referă la ceva aflat în afara formelor stabilite în mod organizat pentru un anumit mod de activitate. Cu referire la fenomenul educațional, autoarea face trimitere la acele activități educative care sunt proiectate și desfășurate în afara cadrului instituțional și care își atribuie, astfel, un caracter opțional sau facultativ. În condițiile în care asemenea activități nu sunt cuprinse în documentele normative și obligatorii ale instituției de învățământ, ele sunt mai puțin riguroase și oficiale, acestea putând fi denumite și ”activități extrașcolare/ extracurriculare”. La fel de adevărat este, însă, și faptul că activitățile specifice educației extrașcolare (nonformale) mai pot fi organizate de către alte instituții, al căror scop principal nu este, în mod necesar, educația (de exemplu, biserica, mass-media, asociațiile nonguvernamentale etc.) [1, p.10].

Din cele expuse se poate observa că analiza caracteristicilor educației nonformale se realizează prin raportarea la cea formală, instituționalizată. Pe de o parte, educația nonformală este mult mai flexibilă și mai deschisă în raport cu interesele și posibilitățile formabilului, proiectarea pedagogică a activităților extracurriculare este mai puțin formalizată, fiind orientată, mai degrabă, către interdisciplinaritate și educație permanentă. Evaluarea didactică este neformalizată, ținându-se cont de ceea ce anume poate să facă formabilul cu cunoștințele dobândite, iar costurile necesare activităților extracurriculare sunt mai mici comparativ cu cele ale educației formale. Pe de altă parte, în pofida unei asemenea abordări, educația nonformală și cea formală sunt interdependente, în sensul în care prima oferă un excelent cadru practic de aplicare a cunoștințelor teoretice dobândite de formabili în contextul activităților didactice formalizate oferite de instituția de învățământ. Educația nonformală creează, astfel, formabililor o bună oportunitate de a-și forma competențele de specialitate și transversale necesare vieții cotidiene prin îmbinarea optimă a cunoștințelor, atitudinilor și valorilor dobândite în sala de curs cu situațiile reale în care acestea trebuie aplicate. Iată doar câteva motive pentru care, deși mai puțin oficială, educația nonformală are un impact formativ deosebit asupra formabilului și trebuie mereu promovată de către

toți agenții cu responsabilități educaționale [5, p.101]. Excepție fac instituțiile de învățământ artistic (Școli de Muzică, Arte și Arte plastice) privind costurile educației, proiectarea didactică și evaluarea rezultatelor școlare, care sunt comparabile cu învățământul formal.

Potrivit autorilor citați, există *patru opțiuni metodologice de realizare a educației și învățământului extrașcolar*:

1. *Centrată pe conținuturi* – sănătate, planning familial, formare în diferite domenii (arte, sport, cultură, tehnologii etc.);
2. *Centrată pe probleme ale vieții cotidiene*;
3. *Centrată pe conștientizarea necesității de a cunoaște și respecta drepturile fundamentale ale individului*;
4. *Centrată pe problemele educației umaniste* – formarea unei imagini corecte despre propria persoană, încredere în capacitățile proprii de inițiativă, inserție și decizie etc.

Analiza acestor caracteristici și opțiuni metodologice asigură demersul nonformal drept o modalitate flexibilă și creativă de realizare a educației, complementară celei produse în cadrul oficial al instituției de învățământ. Educația nonformală vine să o susțină pe cea formală, oferind celor interesați fie posibilitatea de a se perfecționa într-un domeniu cu care deja sunt familiarizați, fie de a descoperi un domeniu nou, încă neexplorat. Mai mult, prin intermediul educației nonformale subiectul are o mai mare libertate de decizie asupra domeniului de acțiune, dar și a strategiilor de lucru, răspunzând astfel mai bine intereselor personale și generând motivație intrinsecă. Toate aceste elemente fac ca impactul educației nonformale asupra individului să fie mai puternic decât al celei formale [1, p.30].

Analizând literatura de specialitate, ne putem concentra atenția asupra a cel puțin două aspecte de maximă importanță. În primul rând, grupul țintă al educației și învățământului extrașcolar este reprezentat de persoane interesate să se perfecționeze într-un domeniu în care au avut deja o formare inițială oferită de o instituție de profil, dar pe care nu o pot desăvârși în cadru formal, persoane interesate să acceseze un nou domeniu ce corespunde preocupărilor lor, respectiv persoane vulnerabile cărora instituția de învățământ nu le mai poate oferi o educație corespunzătoare. În al doilea rând, varietatea activităților ce pot fi cuprinse în educația extrașcolară este extrem de diversă, acoperind formarea artistică, sportivă,

antreprenorială, procesul de alfabetizare, formarea preprofesională în afara instituției de învățământ, respectiv a elevilor cu cerințe educaționale speciale, diferite programe de dezvoltare comunitară ori subsumate noilor educații etc.

Așadar, educația și învățământul extrașcolar desemnează o realitate educațională care este mai puțin fundamentată și sistematizată, având însă un caracter formativ deosebit. În plus, activitățile propuse în cadrul educației și învățământului extrașcolar se caracterizează prin diversitate și flexibilitate, răspunzând, în același timp, intereselor și opțiunilor formabililor. Așa cum am subliniat, între cele două forme menționate ale educației (la care se adaugă, evident și cea informală) se stabilește un raport de complementaritate și interdependență realizat prin intermediul activităților organizate în afara clasei (cercuri, concursuri, olimpiade, alte manifestări artistice, culturale, sportive etc.), respectiv al activităților organizate în afara instituției de învățământ general (vizite, excursii, tabere, expoziții, centre de creație etc.). Un loc aparte, în acest sens, îl ocupă Școlile de Muzică, Arte și Arte plastice; Școlile de Sport. Varietatea acestor activități este, însă, mult mai mare, iar alegerea unei sau alteia depinde de profesori, instituția de învățământ, contextul socio-educational etc.

Educația și învățământul extrașcolar completează activitatea instituției de învățământ general sau educația realizată în familie. Aceasta permite aprofundarea cunoștințelor și dezvoltarea competențelor în zonele de interes ale formabililor, respectiv cultivarea intereselor, tendințelor și a talentelor acestora pentru anumite domenii. Ea permite utilizarea eficientă și plăcută a timpului liber al formabililor, dezvoltarea vieții asociative și a capacităților de cooperare în rezolvarea unor sarcini complexe, formarea trăsăturilor pozitive de personalitate etc. De asemenea, educația extrașcolară permite implicarea formabililor în activități opționale într-o mai mare măsură decât ar permite activitățile curriculare [5].

În acest context, este important a stabili și premisele care influențează opinia formabililor pentru participare în diversele activități ale educației extrașcolare, oferite de instituțiile de învățământ formal și de instituțiile de educație și învățământ extrașcolar.

Plecând de la conceptul educației centrate pe cel ce învață, interesul formabililor față de subiectul propus poate fi privit ca premisă dominantă. O altă premisă ce motivează alegerea activităților extrașcolare ține de oferta educațională

a instituțiilor de învățământ general sau a instituțiilor de educație extrașcolară: sport, cultură, artă etc.

Una dintre cele mai importante premise de alegere a activităților extrașcolare ține de impactul pe care educația extrașcolară îl are asupra dezvoltării personalității formabilului.

Se consideră că efectele educației și învățământului extrașcolar sunt benefice pentru dezvoltarea personalității formabilului contribuind la optimizarea rezultatelor învățării, la creșterea activismului și procesului de implicare în diferite activități instituționale și comunitare etc.

Un factor important de motivare a formabililor pentru participare în activități extrașcolare ține de experiența psihopedagogică a cadrelor didactice, a prestatorilor de servicii educaționale extrașcolare.

Concluzionând, putem menționa că educației și învățământului extrașcolar îi revine un rol extrem de important în formarea unei personalități armonioase și echilibrate, aceste având menirea de a asigura o susținere cât mai viguroasă educației formale prin acțiunile sale complementare. Rezonanța educației și învățământului extrașcolar asupra sferei psihointelectuale și psihoafective a formabililor depinde de maniera în care reușește să corespundă nevoilor și particularităților fiecărei persoane. În acest sens, prin însăși natura sa, educația și învățământului extrașcolar sunt extrem de flexibile și adaptabile, iar premisele sunt încurajatoare.

Referințe bibliografice:

1. Blândul, V.C. *Bazele educației nonformale*. Cluj-Napoca: MEGA, 2015.
2. Cucoș, C. *Pedagogie*. Ediția a II-a. Iași: Polirom, 2006.
3. Deac E.A., Marcu V., Ortan F. *Managementul activităților extracurriculare*. Oradea: Editura Universității din Oradea, 2003.
4. Guțu, Vl. (coord.științ.), Bragarenco, N., Burduh, A., Cosumov, M., Cotovițaia, D., Florea, V., Șevciuc, M., Țurcanu, C. *Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova*. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2021, 98 p.
5. Guțu, Vl. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013.

6. Marinescu, M. *Noile educații în societatea cunoașterii*. București: ProUniversitaria, 2013.
7. Țurcanu, C. Non-formal education: terminological and conceptual delimitations. *Educația omului de azi pentru ziua de mâine*. Oradea, România. 2020, nr.17, Noiembrie 2020, p.32-37.
8. Văideanu, G. *Educația la frontiera dintre milenii*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1988.